

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע נח תשפ"ה

**נח, האם זה באמת מה שחשוב?
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'**

דמותו המיוחדת של נח, לטוב ולמוטב, מלווה אותנו מסוף פרשת בראשית עד כמעט סוף פרשתנו. בשלב זה מתחיל סיפור צאצאיו של שם בן נח, ועלייתו של אברהם אבינו ארצה כנען (על פי חז"ל אברהם היה בן נ"ח שנים כשמת נח. אם כך, אברהם ראה את נח). שמו של נח מופיע במישרין ובעקיפין מספר פעמים, והאזכור הראשון הוא כבנו של למך (השני). למך נותן הסבר ומשמעות לשם שבוחר לבנו: "ויקרא את שמו נח לאמר זה ינקמנו מפעשנו ונעצבון דרינו מן האדמה אשר אררה ד' " (בראשית ה, כט). לנחמה זו יש, בשלב זה, משמעות חיובית, כמבואר ברש"י בעקבות חז"ל: "ינח ממנו את עצבון דינו, עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם, והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזרעים חטים, מקללתו של אדם הראשון, ובימי נח נחה" (רש"י מדגיש כי השורש הוא ינח מלשון מנוחה ולא נחמה כי אז היה צריך לקרא לו מנחם, בהמשך נסביר את הקשר בין שתי המשמעויות).

המצאת המחרשה הפכה את החיים של בני האנוש להרבה יותר נוחים. אפשר היה להצמיח יבול גדול יותר בהרבה פחות עבודה. בהקשר הראשון של צאצאי נח מופיעה הפרשיה הנוראה, אודות ההשחתה של המנהיגות והנפוטיזם שהיה תוצאה ישירה שלה. "וירא בני האלהים את פנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מפל אשר בחרו" (שם ו, ב), ורש"י שם בעקבות חז"ל מבאר: "בני השמים והשופטים... אמר רבי יודן טבת כתיב, כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה, היה גדול נכנס ובעולה תחלה... אף בעולת בעל, אף הזכר והבהמה". כבר שם קיים ביטוי משמעותו חרטה כביכול של הבורא: "ויאמר יקוק לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא כשור והיו ימיו מאה וָעשרים שנה" (שם ג). מיד בפרשיה הבאה חרטה זו מקבלת שם ישן חדש, וכן מקבלת משמעות הרבה יותר חמורה - לא הגבלת גיל אלא מחיה והשמדה. "וירא יקוק כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום: וינחם ד' כי עשה את האדם בארץ ויחעצב אל לבו: ויאמר יקוק אמתה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נתמתי פי עשיתים: ונח מצא חן בעיני ד'" (שם, ה-ח).

הקשר הלשוני בין פרשיית הולדת נח לפרשיית הנחמה-חרטה, החותמת את פרשיית בראשית, מאוד בולט. המנוחה גרמה לניחם, חרטה משמעותה הבאת המבול. גם שמו של נח מקבל משמעות חדשה, שמשדרת סיכוי שבסופו של יום לא התממש, שהרי גם נח אחרי שמצא חן, נפל בעקבות נטיעת הכרם, השכרות וההתדרדרות, להשחתה שביטאה כשולן מוחלט. זה מה שחייב את המעבר לאברהם וזרעו, ורק להם.

נעמיק. הביטוי: ונח מצא חן בעיני ד', מופיע בתנ"ך שלש פעמים, וכולם במשמעות חיובית. לנח הצטרפו בהמשך דוד המלך ועם ישראל. לשון קרובה מאוד מצויה גם אחרי חטא העגל, בתפילת משה לחידוש הקשר בין כנסת ישראל וקודשא בריך הוא: "ויבקה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלאו בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מפל העם אשר על פני האדמה: ויאמר ד' אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאתי חן בעיני ואדעך בשם" (שמות לג, טז-יז).

אם כך, הקב"ה נתן משמעות חדשה להולדת נח ולשמו. למרות "החרטה" והבאת המבול, שהשחית את הבריאה כעונש על השחיתות של האנושות, לנח יש סיכוי להציל את האנושות, לקשר את בני האדם עם בוראם ולהבטיח את המשך קיומו של העולם שנברא במעשה בראשית. דא עקא, עם היציאה מן התיבה חוזרת משפחת נח לדרכם של בני האלהים. "ויחל נח איש האדמה וישע כרם: וישת מן היין וישקר ויתגל בתוך אהלה: וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ: ויקח שם ויפת את השמלה וישמו על שכם שניהם וילכו אחרנית וכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו: וייקח נח מינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן" (שם, ט, כ - כד). וברש"י בעקבות חז"ל שם, "וירא את ערות אביו - יש אומרים סרסו ויש אומרים רבעו".

נוכל לסכם כי למך, אביו של נח, שמח מאוד בהולדת בנו, שיתקן את העונש שקיבל אדם הראשון "ארוהה האדמה בעבונך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך: וקוץ ודרדר תצמיח לך בצעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה" (שם, ג, יח-יט). נח ימציא את המחרשה, שתבטיח חיים הרבה יותר נוחים. זמן פנוי הוא סיכוי וסכנה. הסכנה היא שדווקא עליו רמת החיים ועודף הזמן הפנוי יובילו לחיים של שחיתות. יש סיכוי לתיקון עולם, רק אם הזמן ינוצל לחיזוק הקשר עם קודשא בריך הוא. רק בארץ ישראל הזריעה והנטיעה הם מצווה.

עלייתו לארץ ישראל של אברהם, המתחילה בסוף פרשת נח, היא המסר לדורות!

נתפלל כולנו שזוכה בקרוב לסיים את מלחמתנו על קיומה של מדינת ישראל בארץ ישראל. מדינה שתפרח מכל הבחינות ותהווה מגדל אור עבור כל האנושות כולה. החטופים יחזרו, הפצועים יחלימו ובתוכם איתמר חיים בן ציפורה (והרב אליעזר גלינסקי) שנפצע קשה בקרב בלבנון, והנחמה תביא, ולו מעט מזור לרבים שכך זקוקים לה.

[\(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב\)](#)

לעיני הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי

לעיני זשמת

הרב שלמה מרזל י באייר תשע"א	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר גירי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב ראובן ורביה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב שמואל כהן שבת תשפ"א	הרב שלמה מרזל י באייר תשע"א	הרב אשור וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב
הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלביע כ"א באדר א' תשע"ד	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	הרב שמואל קליין שבת באב	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל י"א במנחם-אב תשס"ט	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
בלהה בת ישראל מרמורש א' מנחם אב תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	גב' מירה קושיצקי נלביע כ"ב בסיון תשפ"ג	גב' מירה קושיצקי נלביע כ"ב בסיון תשפ"ג	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל י"א במנחם-אב תשס"ט	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי נלביע כ"ב בסיון תשפ"ג	גב' גיולה קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

טל: 02-5371485 Tel: info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

תשלומין שאינם משלימים

אמנם חג הסוכות עבר לו, אך נשאלתי שאלה מעניינת שיש לדיון בה השלכות לזמנים אחרים בשנה, כולל סוף השבוע הקרוב. נשאלתי אודות אדם ששכח לומר "יעלה ויבוא" במנחה של הושענא רבה. פשטות ההלכה היא שהשוכח לומר "יעלה ויבוא" צריך לחזור על תפילתו. אם כך, לכאורה דינו כמי שלא התפלל תפילת מנחה. אך בינתיים כבר שקעה החמה והתחיל שמיני עצרת. האם עליו להתפלל את תפילת ערבית פעמיים, תשלומין על תפילת מנחה?

על הדברים כתבתי ב"מורנו תפילה" ביחידה כאן:

<https://www.erezhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/7966-sFileRedir.pdf>

וכדאי לראות את ההרחבות כאן:

<https://www.erezhemdah.org/Data/UploadedFiles/SitePages/7967-sFileRedir.pdf>

נעבור לדיון בשאלה עצמה:

כבר בעלי התוספות (במסכת ברכות דף כו ע"ב) עסקו בשאלה מעין השאלה הזאת. טעה ולא הזכיר את ראש חודש במנחה, האם יתפלל ערבית פעמיים במוצאי ראש חודש?

רבינו יהודה (מבעלי התוספות) אומר ש"הרי התפלל כל תפילת המנחה מבעוד יום, לבד ראש חודש שלא הזכיר, אם כן אינו מרוויח כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ראש חודש!"

הרא"ש (שם ד ב) מצטט את חכמי פרובנס, האומרים שמכיוון שלא יצא ידי חובת התפילה, הרי שלא התפלל. אם כך, עליו להתפלל ערבית פעמיים, לא בכדי להשלים את "יעלה ויבוא", אותה אין לו אפשרות להשלים, אלא בכדי להשלים את תפילת מנחה, שלא יצא ידי חובת תפילתה.

הגרי"ד (רשימות שיעורים שם) מסביר שלפי רבינו יהודה השוכח להזכיר "יעלה ויבוא" יוצא ידי חובת התפילה, אך עליו להתפלל שנית בכדי ליצור מסגרת שתאפשר לו להזכיר את "יעלה ויבוא" אותה הפסיד. לעומתו, חכמי פרובנס סבורים שבראשי חודשים וחגים, "יעלה ויבוא" הוא חלק מהותי מהתפילה, ומי שהשמיט אותה השמיט חלק משמעותי מהתפילה, ולכן עליו לחזור ולהתפלל. אם כך, הוא לא יצא ידי חובת מנחה, בשגגה, ולכן עליו להתפלל ערבית שתיים.

המגן אברהם (שו"ע או"ח סימן קכו ס"ק ג) לומד מכך דין מעניין: אדם התפלל את תפילת שחרית של שבת. אך בטעות הוא התפלל אותה כתפילת יום חול. על פניו הוא השמיט את הזכרת השבת, שהיא מרכז התפילה. אומר המגן אברהם שיכוון בתפילת מוסף לצאת ידי חובת שחרית.

על פניו זה מפתיע ביותר. הרי הוא החסיר את עיקר התפילה!

הגר"ח מבאר שהמגן אברהם מתבסס על רבינו יהודה. את עצם התפילה הוא התפלל. אלא שהחסיר את הזכרת השבת. את זה הוא משלים על ידי הזכרת השבת בתפילת המוסף. לכן אין צורך להתפלל תפילה נוספת.

לאור זאת הגר"ח מרחיב את העיקרון גם לתפילת ראש חודש: אדם שכח להזכיר "יעלה ויבוא" בשחרית של ראש חודש. בתפילת המוסף יכוון שבכך הוא משלים את הזכרת ראש חודש, ועל כן אין צורך לחזור על תפילת שחרית שנית. הקהילות יעקב (ברכות סימן טז) מציע מקרה מבחן משעשע יותר:

אדם התפלל מנחה של ראש חודש כסלו, ושכח לומר "יעלה ויבוא". ההלכה היא שעליו לחזור על התפילה. הוא חוזר על תפילתו, אומר "יעלה ויבוא", ושם לב שבפעם הראשונה הוא זכר לומר "ותן טל ומטר לברכה", ואילו בפעם השנייה הוא אמר "ותן ברכה". לכאורה השמטת כל אחד מהפרטים הללו מחייבת בתפילה נוספת. אך במצטבר, בשתי התפילות יחד הוא הזכיר את כל מה שיש להזכיר. האם במקרה זה גם חכמי פרובנס יודו שלמעשה הוא הזכיר את כל מה שעליו להזכיר, או שמא נאמר שבכל אחת מהתפילות הוא החסיר חלק הפוסל את תפילתו, ועל כן עליו להתפלל בשלישית?

להלכה:

המתפלל מנחה של ראש חודש ושכח לומר "יעלה ויבוא", ועברה שעת המנחה. כאמור, יש מחלוקת בראשונים אם עליו להתפלל ערבית שתיים. תר"י (על הרי"ף ברכות דף יח ע"ב) מציע פשרה: שיתפלל ערבית שתיים, ויכוון שהתפילה שמוסיף תהיה תפילת נדבה. השו"ע (או"ח סימן קח סעיף יא) פוסק כדבריו.

אם נשוב למקרה שלנו, הרי שמדובר בכניסה לשמיני עצרת. בשמיני עצרת אין אפשרות להתפלל נדבה, ולכן בבן איש חי (משפטים טז) פוסק שאין להתפלל ערבית שתיים.

אך נראה שמי שלא היה בטוח, והתפלל ערבית שתיים, יוכל לסמוך על חכמי פרובנס.

ומה יהיה הדין למי ששוכח לומר "יעלה ויבוא" בתפילות מנחה של סוף השבוע הקרוב? מי שישכח להזכיר "יעלה ויבוא" ביום ששי יתפלל ערבית של שבת שתיים, כדין תשלומין הרגיל. מדוע? מפני שהוא מזכיר את ראש חודש גם בתפילת ערבית, שגם היא ראש חודש.

ומי שישכח להזכיר "יעלה ויבוא" בשבת בצהריים יתפלל ערבית שתיים, הראשון בתורת ערבית, והשני בתורת תפילת נדבה, שכן במוצאי שבת בלאו הכי הוא לא יזכיר את ראש חודש. אך מכיוון שמדובר על תפילת חול, אין נדבה להתפלל אותה כנדבה.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@erezhemdah.org

[ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב](#)

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:				
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
אוראל בן דליה	רות צפורה בת חנה	נטע בת מלכה	הילל בן תמר שפרה	עמית ראובן בן ציפי צפורה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	משה בן רחל
שלמה בן שלומית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	ניר יצחק רפאל בן יפה	רבקה בת שרה בלה	ישי בן מרים	מינדה לאה בת ליפשה

מזבח הזהב של שלמה

בספר מלכים (א ו, יט-כב) מתואר כיצד בנה שלמה את הדביר (קודש הקדשים) שבו ניתן ארון העדות, ומתוארת שם גם עשיית מזבח הקטורת שהיה מצופה זהב.

"וַדְבִיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת מִפְּנֵימָה הֵכִין לְתֵתָן שֵׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֲשָׂרִים אֲמָה אָרְךָ וְעֲשָׂרִים אֲמָה רֹחַב וְעֲשָׂרִים אֲמָה קוֹמָתוֹ וַיְצַפֶּהוּ זָהָב סָגוֹר וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרְזִי: וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת מִפְּנֵימָה זָהָב סָגוֹר וַיַּעַבֵר בְּרִתּוֹקוֹת זָהָב לִפְנֵי הַדְּבִיר וַיְצַפֶּהוּ זָהָב: וְאֶת כָּל הַבַּיִת צִפָּה זָהָב עַד תָּם כָּל הַבַּיִת וְכָל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְדְבִיר צִפָּה זָהָב:"

מזבח הקטורת נקרא כאן "הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְדְבִיר" ומשמע לכאורה שהוא נתון בתוך הדביר, שהוא 'קדש הקדשים'. גם בתכנית שנתן דויד לשלמה, מוזכר מזבח הקטורת בצמוד לכרובים שנבנו בדביר: "וְלִמְזִבַּח הַקְּטֹרֶת זָהָב מְזֻקָק בְּמִשְׁקַל וְלִתְבִנַּת הַתְּבִנָּה הַקְּרָבִים זָהָב לְפָרָשִׁים וְסֻכְכִים עַל אֲרוֹן בְּרִית ה': הַכֹּל בְּקֶתֶב מִיַּד ד' עָלֵי הַשְּׁפִיל כָּל מְלָאכֹת הַתְּבִנָּה:" (דברי הימים א, כח, יח-יט). אולם לא מסתבר שדויד ושלמה שינו את המיקום של מזבח הקטורת, וכיוון שבתורה מבואר שמזבח הקטורת היה מחוץ לקדש הקדשים וודאי שכך היה גם אצל שלמה, וכך ביארו כל המפרשים. וצריך להבין מדוע התייחס שלמה למזבח הזהב כאילו הוא נמצא בתוך קדש הקדשים. כמו כן צריך להבין כיצד בנה שלמה את מזבח הקטורת.

שיטת רש"י ועוד שמזבח הקטורת נבנה מאבן.

רש"י והרד"ק ועוד הבינו ששלמה בנה את מזבח הקטורת מאבנים ולאחר מכן ציפה אותו בארז, ולבסוף ציפה אותו בזהב. הבנה זו מסבירה מדוע מתוארת בניית מזבח הקטורת יחד עם בניית הדביר, וזאת משום ששניהם נבנו מאבנים שצופו בארז ולאחר מכן צופו בזהב.

בספר שלטי הגבורים לרבי אברהם הרופא (פרק לג) ביאר את השיטה הזו והוסיף, שבמזבח שעשה משה היו טבעות שנועדו לתת בתוכם את הבדים כדי לשאת אותו, והטבעות יצרו רושם שהמזבח נועד לטלטול. אך שלמה רצה ליצור רושם שהמקדש שהוא בנה הוא בית עולמים, שממנו לא יצאו עוד הכלים. וז"ל (שם): "אחרי אשר לא הותר לשלמה לסתור ולהחריב מזבחו של משה כדי שיסיר ממנו הטבעות ויגנוז הבדים כמו שהיה חפץ, בחר לעשות מזבח חדש של אבן מחובר לרצפת ההיכל מבלי טבעות ובדים להורות קיומו, וציפה אותו עצי ארזים במקום עצי שיטים... וגם ציפה אותו זהב טהור כמשפטו".

אמנם שיטה זו קשה, שהרי בבית שני מזבח הקטורת היה עשוי מעץ ומצופה זהב, (ראו חגיגה דף כו, ב ובמפרשים שם). ואם שלמה בנה מזבח קטורת מאבנים שמחוברות לרצפה, מן הסתם היו חוזרים ובונים כך גם בבית שני. ואם כן מתבקש שהמזבח שבנה שלמה לא היה מאבנים, ואכן כך פירש הגר"א, וכדלקמן.

שיטת הגר"א

בביאורו לספר מלכים כתב הגר"א: "לפי שהמזבח שעשה משה לא היה רק אמה על אמה, ורצה להוסיף עליו עוד אמה, שיהא כפול כשל משה, שכל המקדש היה כפול, ששים על עשרים, והמשכן היה עשר על שלשים, לכן ציפה התוספת בארז, ואחר כך ציפה על הארז בזהב". לדעת הגר"א, שלמה רצה להתאים את אורך ורוחב מזבח הזהב לשינוי שחל בגודל המקדש, ולכן הוא נטל את המזבח שעשה משה, והוסיף עליו לוחות ארז מסביב, וציפה אותם זהב, וכך המזבח החדש היה בגודל של שתי אמות על שתי אמות.

אמנם רבים הקשו על פירוש זה, שהרי בעבודת יום הכפורים היה הכהן מחטא את קרנות המזבח בדם הקרבנות, ומצאנו שיטה שגם בימי הבית הראשון היה הכהן עומד במקומו ליד אחת הקרנות ומשם היה מחטא את הדם על כל הקרנות. והרי קשה להגיע לקרן המרוחקת במזבח כה גדול.

ציפוי דק למזבח הקטורת

ולפיכך, נראה לומר שיטה המשלבת בין סברת הגר"א לבין סברת שלטי הגבורים לרבי אברהם הרופא. והיינו, כסברת הגר"א ששלמה לקח מזבח שכבר היה קיים וציפה אותו בלוחות ארז. אולם לא כדי להגדיל אותו, אלא כדי להסתיר את הטבעות כסברת שלטי הגבורים. וזאת משום שבתיאור בניית מזבח הקטורת נאמר "וַשְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה לּוֹ מִתַּחַת לָאָרְזִי עַל שְׁתֵּי צְלַעְתָּיו", ושלמה היה סבור שאין לשנות מצווי התורה, ולפיכך גם בבית העולמים צריך שיהיו טבעות למזבח הקטורת. ונראה שכך הבין גם ה'מנחת חינוך' (קג) שכתב שצריך שבמזבח הקטורת יהיו טבעות. אולם מאידך שלמה רצה לשוות אופי של קבע למזבח הקטורת (כסברת שלטי הגבורים), ולכן הוא הוסיף לוחות ארז בצידי מזבח הקטורת, כך שהם יסתירו את הטבעות. ולאחר מכן הוא ציפה את לוחות הארז בזהב. דבר זה מסביר את הכתוב "וְכָל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְדְבִיר צִפָּה זָהָב", והיינו שבסופו של דבר כל חלקי המזבח צופו מחדש בזהב, גם החלק המרכזי שהוא המזבח המקורי שבנה בצלאל בהוראת משה, וגם לוחות הארז הדקים שנוספו להסתרת הטבעות.

מדוע לא הוסיפו לוחות ארז למזבח הזהב בימי בית שני

לשלמה היה צורך לשוות למזבח הזהב מראה של קבע ובכך לשוות למקדש כולו מראה של קבע. שבטי ישראל שבצפון ובייחוד שבט אפרים הורגלו לכך שהמשכן היה בשילה שבנחלת אפרים במשך 369 שנים. והם רצו שמקדש של קבע ייבנה בנחלתם. וכמו שמצאנו שלבסוף לאחר מות שלמה מרדו שבטי הצפון ברחבעם, וירבעם בנה מקדש בבית אל והקים עגל גם בן. שלמה חשש מכך ורצה לקבוע בלב כל ישראל שהמקדש שבירושלים הוא מקדש של קבע, ולכן הוסיף שלמה למזבח הזהב לוחות שהסתירו את הטבעות, ובכך הוא רצה להראות שלא יטלטלו עוד את מזבח הקטורת, והוא יישאר לנצח במקדש שבירושלים.

אולם כאשר חזרו הגולים מבל, כבר לא היה מי שחלק ורצה להקים מקדש במקום אחר. לקראת סוף ימי המקדש נכבשה ממלכת ישראל שבצפון על ידי אשור ובטלה, בני ישראל שנתרו מהם התאחדו במשך הזמן עם ממלכת יהודה וקיבלו על עצמם שהמקדש יהיה בירושלים בלבד. לאחר חורבן המקדש והגלות, כאשר שבו הגולים מבל לארץ, לא נמצא חולק על כך שהמקדש יהיה בירושלים. ולכן שבי הגולה בנו את מזבח הזהב עם טבעותיו כמתואר בתורה, ולא ראו צורך להסתיר את הטבעות, ולפיכך הם לא הוסיפו בצידי לוחות ארז דקים שמסתירים את הטבעות.

כאמור לעיל, בתכנית של דויד שנמסרה לשלמה מתייחס דויד למזבח הקטורת יחד עם הכרובים שנמצאים בתוך קדש הקדשים: "וּלְמִזְבַּח הַקְטֹרֶת זָהָב מְזֻקָק בְּמִשְׁקַל וְלִתְבִנַּת הַמְרֻבָּה הַכְּרֻבִים זָהָב לְפָרָשִׁים וְסֻכָּכִים עַל אֲרוֹן בְּרִית ה' : הַכֵּל בְּכֶתֶב מִיַּד ד' עָלִי הַשְּׁפִיל כָּל מְלָאכֹת הַתְּבִנָּה : " (דברי הימים א, כח, יח-יט). וגם בספר מלכים (א ו, כב) מתייחסים למזבח הקטורת כאילו הוא שייך לקדש הקדשים, וכפי שמשמע בכתוב: "וְכָל הַמְּזֻבָּח אֲשֶׁר לְדָבִיר צֶפֶה זָהָב". וצריך להבין את טעם הדבר שהרי מזבח הקטורת נמצא מחוץ לקדש הקדשים כמבואר בתורה (שמות ל, א-ו): "וְעִשִּׂיתָ מִזְבֵּחַ מְקַטֵּר קְטֹרֶת ... וְנִתְּתָה אֹתוֹ לְפָנַי הַפְּרָכֶת אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת לְפָנַי הַפְּרָכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֲנִי עֹדֵד לָךְ שְׁמָה". הפרוכת הבדילה בין הקודש לבין קודש הקדשים ומזבח הקטורת נמצא בקודש מחוץ לפרוכת.

אמנם סמך להבנת דויד ושלמה משתמע מכמה כתובים אחרים, כמו הכתוב בציווי על הקרבת הקטורת (שמות ל, לה-לו): "וְעִשִּׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת ... וְשִׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הֶדֶק וְנִתְּתָה מִמֶּנָּה לְפָנַי הָעֵדֻת בְּאֵהָל מוֹעֵד ...". מהכתוב משמע שמקטירים את הקטורת בקדש הקדשים עצמו בסמוך לארון העדות ("לְפָנַי הָעֵדֻת"). ולפיכך פירש רשב"ם שמדובר בקטורת של יום הכפורים שאותה היו מקטירים בקדש הקדשים בסמוך לארון העדות. אך רש"י פירש שמדובר בקטורת שהיו מקטירים בכל יום על מזבח הקטורת שהיה מחוץ לקדש הקדשים. וכך משמע מדעת חז"ל (בבלי יומא דף מה, א; ירושלמי יומא פ"ד ה"ה; ספרא אחרי מות ב, ג, אות ט) שפירשו שהכתוב "וְשִׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הֶדֶק" מתייחסת לקטורת שהיו מקטירים בשאר ימות השנה על מזבח הזהב. על מסורת חז"ל שמדובר בהקרבת הקטורת על מזבח הזהב, יש להקשות מדוע הכתוב מתייחס להקרבה הזו כאילו הוא נעשית בפנים בסמוך לארון העדות. ועל כרחך יש לחז"ל מסורת שמקומו הרוחני והעקרוני של מזבח הקטורת הוא בקדש הקדשים אלא שמסיבה כלשהי הוא הוצא משם, ולכן ממשיך הכתוב להתייחס להקרבת הקטורת על המזבח הזה כאילו היא נעשית בפנים.

סמך למסורת חז"ל בענין מקומו הרוחני והעקרוני של מזבח הקטורת

בפרשת תרומה מובא הציווי על בניית המשכן ועל עשיית כלי המשכן, ולאחר מכן בפרשת תצווה מובא הציווי על עשיית בגדי הכהונה והציווי על אופן הכשרת אהרון ובניו בשבעת ימי המילואים, ורק בסוף פרשת תצווה מובא ציווי על בניית מזבח הקטורת. כאמור, מזבח הקטורת הוא כלי הנמצא במשכן יחד עם השולחן והמנורה, ולכאורה מתאים היה שהציווי על עשייתו יוזכר עוד בפרשה הקודמת יחד עם הציווי על עשיית השולחן והמנורה, ודנו המפרשים בסיבת האיחור על ציווי עשייתו. וכתב ספורנו² (על פי הרמב"ן) שהציווי על מזבח הקטורת מובא בנפרד ומאוחר, משום ששאר הכלים נועדו להשרות את השכינה של הקב"ה בתוכנו, ואילו מזבח הקטורת מביע את התודה של עם ישראל לדי' על כך שכבר בא והשרה שכינתו בינינו בקרבנות הבקר והערב.

אמנם יש קושי בפירוש זה, שהרי הקטורת היתה מוקטרת עוד לפני העלאת איברי קרבן התמיד על מזבח העולה לריח ניחוח, ועדין לא הושלם התפקיד של מזבח העולה. ואם מטרת הקטורת היתה להראות את תודתנו לדי' שקיבל את עבודתנו בקרבנות הבקר והערב, נראה שהיא היתה צריכה להיות מוקטרת אחרי העלאת איברי התמיד על המזבח.

אור החיים הקדוש (שמות כה, ט בסוף) קיבל את דברי רש"י (בפרושו לתנ"ך מלכים א ו, כ) שמזבח הזהב שעשה משה נגנו ולא השתמשו בו מימי שלמה והלאה, וכתב שזו הסיבה שהכתוב מזכיר את המזבח הזה במאוחר ובנפרד משאר הכלים, כדי לרמוז לכך. אמנם כאמור לעיל, יש חולקים על שיטת רש"י, ולשיטתם השתמשו במזבח של משה והוא לא נגנו.

משך חכמה (שמות ל, א) תירץ שבשונה משאר הכלים מזבח הקטורת אינו מעכב את הקטרת הקטורת, ואם הוא נעקר ממקומו מקטירים את הקטורת במקום שבו אמור היה המזבח להיות. וכיוון שהוא אינו מעכב את הקטרת הקטורת, לפיכך הוא הוזכר במאוחר ובנפרד משאר הכלים. וכבר קדמו בתירוץ זה מהר"ם גאלאנטי (וראו בשו"ת הלכות קטנות חלק ב, יד בהערות). אמנם גם על תירוץ זה ניתן להקשות שהרי נאמר בציווי עשיית המזבח: "וְכִכָּר אֶהְרֹן עַל קַרְנָתָיו אַחַת בְּשֵׁנָה מִדָּם חֲטָאת הַכֹּהֲנִים ...". וצריך מזבח זהב ובו קרנות למתן דמים אלו (וכן לדמי יקרבו העלם דברי), וראו בקרן אורה (זבחים דף נב, ב) שהביא שיש שיטה שאם ניתנו הדמים במקום אחר לא כיפרו כלל. וראו בחזון איש (זבחים ז, ס"ק ב) שלדעתו זהו דין מוסכם. ואם כן, יש הכרח בעשיית מזבח הזהב ובו קרנות למתן דמים. ולפיכך צריך להבין מדוע הוזכרה מצוות עשיית מזבח הזהב במאוחר לשאר הכלים.

ונראה לומר הסבר אחר לציווי המאוחר של עשיית מזבח הקטורת, והוא קשור להבנה מדוע יש דברים שנבראו דווקא בערב שבת בין השמשות, וכדלקמן.

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות

במסכת אבות (ה, ו) מובא: "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת...". והמפרשים ביארו באופנים שונים מדוע הם נבראו דווקא בין השמשות, כלומר בין סיום היום הששי לבריאת העולם לבין תחילת יום השבת. ובספר תולדות יעקב יוסף (ויקרא, שמיני ד"ה ומעתה אתי שפיר) ביאר שדברים אלו נבראו לאחר שהאדם חטא. ניתן להרחיב את היסוד שהתבאר בדבריו, ולומר שלאחר חטא אדם הראשון החליט ד' להכניס בבריאה שינויים שיעוררו את האנשים לתשובה. פתיחת 'פי הארץ' עוררה את האנשים לתשובה, וכפי שמסופר שלאחר שנפתחה 'פי הארץ' התעוררו בני קורח לתשובה ולכן הם לא מתו. ובדומה 'פי הבאר' עורר את האנשים לתשובה בראותם כיצד ד' דואג לצרכיהם ומספק להם מים באופן ניסי במדבר, וכן שאר הדברים המנויים שם.

עיקרון זה יכול להסביר מדוע עשיית מזבח הקטורת הוזכרה בנפרד ובמאוחר לשאר הכלים, וזאת משום שניכר שכביכול הוכנס בו שינוי כלשהו שנועד לעורר את האנשים לתשובה, וכדלקמן.

המיקום העקרוני של מזבח הקטורת

כאמור לעיל, התורה מרמזת כאלו המזבח הזה נמצא באופן עקרוני בקודש הקדשים, כמו בכתוב (שמות מ, ה): "וְנִתְּתָה אֹת מִזְבֵּחַ הַזָּהָב לְקְטֹרֶת לְפָנַי אֲרוֹן הָעֵדֻת". וצריך להבין מדוע מזבח הקטורת שנמצא מחוץ לקודש הקדשים מתואר כאילו הוא שייך לקדש הקדשים. הסבר אפשרי לכך ניתן לדלות מתוך דברי תרגום יונתן (שמות מ, ה) שכתב שמזבח הקטורת הוא כנגד החכמים שעוסקים בתורה וריחם נודף כמו קטורת הסמים.

מסתבר שחידושי ההלכות שמחדשים חכמי ישראל עולים לריח ניחוח ונחשבים כמו קטורת. כידוע, ספר התורה שכתב משה נמצא יחד עם לוחות הברית בקודש הקדשים, ומתבקש לכאורה שמקום העלאת הקטורת (שמסמלת את עמל התורה של חכמי ישראל) יהיה בפנים בקודש הקדשים בסמוך לתורה. ואכן שם מעלה הכהן הגדול קטורת פעם בשנה ביום הכיפורים. אמנם החיבור שבין ההלכות שמחדשים חכמי ישראל בתורה לבין התורה, הוא חיבור גבוה מאוד והוא מתואר במילים "דבר ד' - זו הלכה" (שבת דף קלח, ב). ולכאורה, הם כעין יוצרים יושבי נטעים עם המלך במלאכתו (ראו דברי הימים א ד, כג). אך חיבור שכזה עלול להביא לידי גאווה מחטיאה, וכפי שמצאנו בחטא נדב ואביהו "שהורו הלכה בפני משה רב"ן" (עירובין דף סג, א) והקטירו קטורת שלא נצטוו

עליה. ולכן מזבח הקטורת שמקומו הטבעי הוא בסמוך לתורה שבקודש הקדשים הורחק משם, והוא נמצא בהיכל. הוצאה זו קשורה לתיקונים שנעשו בעולם בערב שבת בין השמשות בעקבות חטא אדם הראשון, תיקונים שנועדו לרמוז לאפשרות הכישלון בחטא ולאפשרות התשובה. ואף כאן, בורא עולם נתן רמז לחכמים שעוסקים בתורה, שלא ייכשלו בגאוה, ולכן מזבח הקטורת הוצא ממקומו הטבעי. וכדי לרמוז לשינויים שנעשו בכיכול בשלב התכנון האחרון הוזכרה מצוות עשיית מזבח הקטורת במאוחר למצוות עשיית שאר הכלים שנמצאים בתוך ההיכל.

ונראה שכך הבינו דויד ושלמה, ולכן הם מתייחסים אל מזבח הזהב כאילו הוא נמצא בתוך הדביר, משום שזהו המקום העקרוני שהוא צריך היה להימצא בו, למרות שלמעשה הוא הוצב מחוץ לקדש הקדשים.

¹ "תניא, אמר רבי ישמעאל: שני כהנים גדולים נשתיירו במקדש ראשון, זה אומר: בידי הקפתי, וזה אומר: ברגלי הקפתי". (יומא דף נט, א).
² "אבל היה ענין זה המזבח לכבד את האל יתברך אחרי בואו לקבל ברצון עבודת עמו בקרבנות הבקר והערב" (ספורנו).

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

Malemo, Sweden

מלמו, שבדיה
שבט תשס"ב

חיוב ציון הקבר ומידתו על-פי דין תורה

שאלה

מה ההלכה בנוגע לחלקת קבר המכוסה בדשא ולא ניכר ההבדל בינה לשאר הדשא של בית העלמין ואנשים דורכים על המצבה? מה המידה של סימון חלקת קבר ומה המינימום הנדרש?

תשובה

החיוב לציין קבר הוא משום טומאה¹, ועל כן - קבר המצוי בין קברים אחרים, דהיינו שאין אפשרות להגיע אליו בלא להיטמא קודם בקברים אחרים, מדינא אין חובה לציינו. קבר שעלולים לדרוך עליו, חובה לציינו². בקבר שחובה לציינו משום דיני טומאה, יש לציין את כל מקום הטומאה, היינו כל מקום הארון.

¹ גמרא מועד קטן (ה ע"א). הדבר עולה בבירור מן הגמרא שם.

² עיין בשו"ע יורה דעה (סי' שסד בט"ז ס"ק א), וכן ב"פתחי תשובה" (שם ס"ק ב) בשם "יד אליהו" (סי' נד). ויש לדין זה שני טעמים: א. איסור לדרוך על הקבר מדין איסור הנאה, על-פי ה"יז. ועיין בשו"ת ר' עקיבא איגר בפסקים (סי' מה) הדין בשאלה אם מותר ליהנות מן העפר שיוותר אחר כיסויו של הקבר, שהרי זה אינו צורך המת. ב. ביזוי המת.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לוריינ הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				